

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री रामकुमार प्रसाद शाह
माननीय न्यायाधीश श्री ज्ञानेन्द्र बहादुर कार्की

०७०-WH-००३८

आदेश

विषय: बन्दीप्रत्यक्षीकरण ।

काठमाडौं जिल्ला, काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं.१३ बसोवास भई हाल कारागार
कार्यालय, डिल्लीबजारमा थुनामा रहेका मचा महर्जनका हकमा राजेश डंगोल.....१ निवेदक

विरुद्ध

काठमाडौं जिल्ला अदालत, तहसिल शाखा १
केन्द्रीय अनुसन्धान ब्यूरो, महाराजगञ्ज, काठमाडौं..... १ विपक्षी
कारागार कार्यालय डिल्लीबजार, काठमाडौं १

नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ३२ तथा १०७(२) बमोजिम यस
अदालतमा दायर हुन आएको प्रस्तुत रिट निवेदनको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यसप्रकार छ:-

म निवेदकलाई विपक्षी मध्येको केन्द्रीय अनुसन्धान ब्यूरोका प्रहरीहरु आई पक्राउ गरी
लगेपछि के कारणले मलाई पक्राउ गरेको रहेछ भनी बुझ्दा उनाउ व्यक्ति मचाकाजी
महर्जन डंगोल भन्ने व्यक्तिलाई लागेको दुई वर्ष दुई महिना बाह्र दिन कैद र रु. ५५१-
जरिवाना असुल गर्न मलाई थुनामा राखेको रहेछ । विपक्षीहरुबाट अपराधका सम्बन्धमा
स्पष्ट रुपमा खुलाई थुना कैदमा राख्नु पर्नेमा सो नगरी नाम ठेगानाको केही अंश मिलेकै

भरमा अन्य व्यक्तिले गरेको अपराधमा म निर्दोष व्यक्तिलाई थुना/कैदमा राख्ने गरी भएको कार्य गैर कानूनी एवं सर्वोच्च अदालतबाट प्रतिपादित सिद्धान्त प्रतिकूल रहेको छ । म निवेदकले नेपालको प्रचलित ऐन कानूनको उल्लंघन हुने किसिमको कुनै पनि काम कारवाही गरेको छैन । मेरो उपर अदालतबाट कैद, दण्ड जरिवाना लागेको छैन । कैद जरिवाना नलागेको म निवेदकलाई गैर कानूनी तरिकाले विपक्षीहरुबाट थुना/कैदमा राख्ने कार्य गरिएको छ । उनाउ व्यक्तिलाई लागेको कैद जरिवाना वापत मलाई थुना/कैदमा राख्न मिल्ने होइन । गैर कानूनी कैदमा राख्ने विपक्षीहरुको कार्य नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा १२, १३, २४ एवं मानव अधिकार सम्बन्धी विश्वव्यापी मान्यता विरुद्ध भएकोले नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को धारा ३२ र १०७(२) बमोजिम विपक्षीहरुका नाउँमा बन्दीप्रत्यक्षीकरणको आदेश जारी गरी गैर कानूनी थुनामुक्त गरी पाऊँ भन्ने निवेदन पत्र ।

यसमा के कसो भएको हो ? निवेदकको माग बमोजिम बन्दीप्रत्यक्षीकरणको आदेश किन जारी हुनु नपर्ने हो ? आदेश जारी हुनु नपर्ने आधार र कारण भए यो आदेश प्राप्त भएका मितिले बाटाका म्याद बाहेक ३(तीन) दिन भित्र महान्यायाधिवक्ताको कार्यालय मार्फत लिखित जवाफ पेश गर्नु भनी प्रस्तुत निवेदन र यो आदेशको १/१ प्रति नक्कल साथै राखी विपक्षीहरुका नाउँमा म्याद जारी गरी लिखित जवाफ आएपछि वा अवधि नाघेपछि नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७०।१।९ को आदेश ।

निवेदन माग बमोजिमको काम कारवाही यस कार्यालयबाट भएको छैन । काठमाडौं जिल्ला अदालतको च.नं. ९३३ मिति २०७०।८।१२ गतेको प्राप्त कैदी पूर्जा अनुसार लागेको जरिवाना तथा कैद भुक्तानको लागि निवेदकलाई थुनामा राखिएको हुँदा यस कार्यालयलाई समेत विपक्षी बनाई दायर भएको रिट निवेदन खारेज भागी छ । खारेज गरी पाऊँ भन्ने समेत व्यहोराको कारागार कार्यालय, ढिल्लीबजार काठमाडौंको लिखित जवाफ ।

सर्वोच्च अदालत फैसला कार्यान्वयन निर्देशनालय कुपण्डोलको च.नं. १३९ मिति २०६७।१।१ को पत्र लगायत विभिन्न अदालतको फैसलाले विभिन्न मुद्दामा लागेको कैद वा

जरिवाना असुल सम्बन्धमा प्राप्त लगतका आधारमा काठमाडौं जिल्ला, काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. २१ बस्ने बेखालाल महर्जनको छोरा मचाकाजी भन्ने मचा महर्जनलाई मिति २०७०।८।१२ गते पक्राउ गरी काठमाडौं जिल्ला अदालतमा उपस्थित गराईएको हो । तत् पश्चात काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट कैद म्याद ठेकी निज मचाकाजी भन्ने मचा महर्जनलाई कारागार कार्यालय डिल्लीबजारमा बुझाईएको हो । यसरी प्रचलित कानून बमोजिम सम्बन्धित न्यायिक निकायको अनुरोधमा प्रहरीलाई प्राप्त अधिकार क्षेत्र भित्र रही फरार अभियुक्तलाई पक्राउ गरी कानून बमोजिम अदालतमा बुझाउने कार्यबाट निवेदकको हक तथा अधिकार कुण्ठित हुने कार्य नभएको हुँदा यस कार्यालय विरुद्धको रिट निवेदन खारेज भागी छ । खारेज गरी पाउँ भन्ने व्यहोराको प्रहरी प्रधान कार्यालय, केन्द्रीय अनुसन्धान ब्यूरो, महाराजगञ्जको लिखित जवाफ ।

निवेदक मचाकाजी भन्ने मचा महर्जनलाई दुई छुट्टाछुट्टै सरकारी छाप दस्तखत कित्ते मुद्दामा क्रमशः मिति २०६६।१०।१७ मा भएको फैसलाबाट १।०।० (एक वर्ष) कैद र रु. ५०।- (पचास) जरिवाना र २०४२।५।१९ मा भएको फैसलाबाट २।०।० (दुई वर्ष) कैद हुने ठहरी लगत नं. ८४१२ र २००५ बाट बेरुजु लगत कायम भएको थियो । उक्त लगत असुलीका क्रममा मिति २०७०।८।१२ गते काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट खटिएको डोर कर्मचारीहरु र केन्द्रीय अनुसन्धान ब्यूरोका प्रहरी सहितको टोलीले निज निवेदकलाई पक्राउ गरी प्रतिवेदन साथ पेश गरेको थियो । यी निवेदकले उल्लेखित दुवै लगत बमोजिमको व्यक्ति म नै हुँ भनी काठमाडौं जिल्ला अदालतमा कागज समेत गरी दिएका छन् । यसरी फैसला बमोजिम लागेको कैद जरिवाना असुलीका क्रममा पक्राउ परी सनाखत समेत गरी दिएकोले काठमाडौं जिल्ला अदालतको च.नं. ९३३ मिति २०७०।८।१२ गतेको पत्रबाट कानून बमोजिम कैद म्याद ठेकिएको र कैदी पूर्जी जारी गरी कारागार कार्यालयमा थुनामा राख्न पठाएको हुँदा उक्त कार्यबाट निवेदकको संवैधानिक तथा कानूनी हक अधिकार हनन नभएको हुँदा निवेदन खारेज

भागी छ खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको काठमाडौं जिल्ला अदालत तहसिल शाखाको लिखित जवाफ ।

यसमा निवेदनमा उल्लेखित सरकारी छाप दस्तखत कीर्ते सम्बन्धी मुद्दाको निर्णय सहितको सक्कल मिसिल र फैसला कार्यान्वयन सम्बन्धी कारवाहीको मिसिल काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट भिकाई नियम बमोजिम पेश गर्नु भन्ने व्यहोराको यस अदालतको मिति २०७०।१।२८ को आदेश ।

नियम बमोजिम साप्ताहिक तथा दैनिक पेशी सूचीमा चढी इजलास समक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा निवेदक तर्फका विद्वान अधिवक्ता भोजबहादुर ठकालले निवेदकलाई नलागेको कैद समेत जोडी थुनामा राख्ने गरी विपक्षीहरुबाट भएको काम कारवाही कानून प्रतिकूल भई निवेदकको संविधान तथा कानून प्रदत्त हक अधिकारमा असर परेको अवस्था हुँदा बन्दीप्रत्यक्षीकरणको आदेश जारी हुनु पर्दछ भनी बहस प्रस्तुत गर्नु भयो । त्यसैगरी विपक्षीहरुको तर्फबाट उपस्थित विद्वान उप न्यायाधिवक्ता चन्द्रकान्त खनालले अदालतको फैसला बमोजिम लागेको कैद जरिवाना असुलीको क्रममा यी निवेदक आफैले सनाखत समेत गरेपछि कानून बमोजिम कैद र जरिवाना असुलीका लागि कैदी पूर्जी दिई थुनामा पठाएको अवस्था हुँदा भ्रुष्टा निवेदन माग दावी खारेज हुनु पर्दछ भनी बहस प्रस्तुत गर्नु भयो ।

पक्ष विपक्षी तर्फका विद्वान कानून व्यवसायीको बहस जिकीर सुनी मिसिल संलग्न कागजात समेतको अध्ययन गर्दा आफु उपर कुनै मुद्दा नै नलागेको अवस्थामा उनाउ व्यक्तिको नाममा रहेको लगत असुलीको क्रममा गैर कानूनी रुपमा थुनामा राखिएको हुँदा बन्दीप्रत्यक्षीकरणको आदेशद्वारा थुनामुक्त गरी पाउँ भन्ने मुख्य निवेदन माग दावी र यी निवेदक प्रतिवादी भएको सरकारी छाप दस्तखत कीर्ते मुद्दामा २०४२ र २०६६ सालमा भएको फैसलाले लागेको कैद तथा जरिवाना असुलीको क्रममा पक्राउ परी बेरुजु लगत बमोजिमको कैद भुक्तानका लागि कैदी पूर्जी दिई कारागारमा पठाईएको हुँदा निवेदन माग

दावी भुट्टा हो भन्ने समेतको लिखित जवाफ भएको प्रस्तुत रिट निवेदनमा निवेदन माग बमोजिमको आदेश जारी हुने नहुने के रहेछ सोही विषयमा निर्णय दिनुपर्ने देखियो ।

निर्णय तर्फ विचार गर्दा, निवेदकले प्रचलित ऐन कानूनको उल्लंघन हुने कुनै पनि काम कारवाही नगरेको र अदालतबाट कैद दण्ड जरिवाना नलागेको निर्दोष व्यक्तिलाई नाम ठेगानाको केही अंश मिलेकै भएमा उनाउ व्यक्ति मचाकाजी महर्जन डंगोललाई लागेको दुई वर्ष दुई महिना बाह्र दिन कैद वापत गैरकानूनी रुपमा थुनामा राखियो भन्ने निवेदन दावी लिएको देखिन्छ । निवेदक प्रतिवादी भएको सरकारी छाप दस्तखत कीर्ते मुद्दामा क्रमशः २०४२ र २०६६ सालमा भएका फैसलाले लागेको कैद तथा जरिवाना असुलीको क्रममा पक्राउ परी बेरुजु लगत बमोजिमको कैद भुक्तानका लागि कैदी पूर्जी दिई कारागारमा पठाईएको भनी विपक्षीहरु मध्येको काठमाडौं जिल्ला अदालत तहसिल शाखाले लिखित जवाफ पेश गरेको देखिन्छ ।

काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट यी निवेदकलाई थुनामा पठाउँदा दिईएको कैदी पूर्जीमा सानुमाया महर्जनको जाहेरीले नेपाल सरकार वादी र काठमाडौं जिल्ला, काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. २१ लगन बस्ने बेखालाल महर्जनको छोरा मचाकाजी भन्ने मचा महर्जन समेत प्रतिवादी भएको सरकारी छाप दस्तखत कीर्ते मुद्दामा काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट मिति २०६६।१०।१७ मा भएको फैसलाले प्रतिवादी मचाकाजी भन्ने मचा महर्जनलाई १।०।० (एक वर्ष) कैद र रु. ५०।- (पचास) जरिवाना हुने ठहरेको मुद्दा थान १ र वादी नेपाल सरकार प्रतिवादी यिनै मचाकाजी महर्जन समेत भएको सरकारी छाप दस्तखत कीर्ते मुद्दामा काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट मिति २०४२।५।१९ को फैसलाले निज प्रतिवादी मचाकाजी महर्जनलाई २।०।० (दुई वर्ष) कैद हुने ठहरेको मुद्दा थान १ गरी उल्लेखित दुवै मुद्दामा भएको फैसला बमोजिम काठमाडौं जिल्ला अदालतमा रहेको उल्लेखित दुवै फैसलाको लगत बमोजिमको व्यक्ति म नै हुँ भनी कागज गरेको हुँदा निज प्रतिवादीलाई दुवै मुद्दामा ठहर भएको कैदको हकमा मुलुकी ऐन, २०२० को दण्ड सजायको महलको ४१ नं. बमोजिम

ठूलो हद २१०१० (दुई वर्ष) कैद हुने हुँदा प्रतिवादी मचाकाजी भन्ने मचा महर्जनलाई मिति २०७०।८।१२ देखि थुनामा राख्नु भन्ने समेत व्यहोरा उल्लेख भएको देखिन्छ ।

रिट निवेदकले आफूलाई अदालतबाट कैद जरिवाना नै नलागेको उनाउ व्यक्ति मचाकाजी महर्जन डंगोल भन्ने व्यक्तिलाई लागेको कैद जरिवाना वापत आफूलाई कैदमा राखेको भन्ने जिकीर लिएको सन्दर्भमा हेर्दा काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट खटिएको डोर सहितको टोलीबाट पक्राउ परी यी निवेदक अदालतमा उपस्थित भई सनाखत गर्दा “वादी नेपाल सरकार प्रतिवादी म समेत भएको काठमाडौं जिल्ला अदालतको सम्बत् २०६५ सालको स.फौ.नं. १५९३ को सरकारी छाप कीर्ते मुद्दामा काठमाडौं जिल्ला अदालतको मिति २०६६।१०।१७ को फैसलाले १।०।० (एक वर्ष) कैद र रु. ५०।- (पचास) जरिवाना हुने ठहरेको मुद्दा थान १ र वादी नेपाल सरकार र प्रतिवादी मचाकाजी महर्जन समेत भएको सरकारी छाप दस्तखत कीर्ते मुद्दामा काठमाडौं जिल्ला अदालतको मिति २०४२।०५।१९ को फैसलाले २।०।० (दुई वर्ष) कैद हुने ठहरेको मुद्दा थान १ गरी दुवै मुद्दामा बेरुजु रहेको व्यक्ति म नै हुँ फरक छैन” भनी सहिछाप गरी सनाखत गरी दिएको देखिन्छ ।

पुनरावेदन अदालत पाटनबाट पुनरावेदक सानुमाया महर्जनको जाहेरीले वादी नेपाल सरकार र प्रतिवादी काठमाडौं जिल्ला, काठमाडौं महानगरपालिका वडा नं. २१ बस्ने मचाकाजी महर्जन भएको सम्बत् २०६८ सालको फौ.पु.न १०२८ को सरकारी छाप दस्तखत कीर्ते मुद्दामा मचाकाजी भन्ने मचा महर्जनलाई १।०।० (एक वर्ष) कैद र रु. ५०।- (पचास) जरिवाना हुने ठहरी काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट मिति २०६६।१०।१७ मा भएको फैसला निजको हकमा सदर हुने ठहरी मिति २०७०।०३।०२ मा फैसला भएको तथ्य मिसिल संलग्न फैसलाको प्रतिलिपिबाट देखिन्छ । निवेदक तर्फका कानून व्यवसायीले यी निवेदक उपर पुनरावेदन अदालत पाटनमा चलेको उक्त सम्बत् २०६८ को फौ.पु.नं.१०२८ को सरकारी छाप दस्तखत कीर्ते मुद्दामा यी निवेदकलाई १।०।० (एक वर्ष) कैद र रु. ५०।- (पचास) जरिवाना हुने ठहरी फैसला भएको तथ्य बहसका क्रममा स्वीकार गर्नु भएको छ । उल्लिखित

आधार र तथ्यबाट यी निवेदकले दावी लिए जस्तो उनाउ व्यक्तिलाई लागेको वा निजलाई लाग्दै नलागेको कैद जरिवाना वापत थुनामा पठाएको नभई निवेदकलाई अदालतको फैसला बमोजिम लागेको कैद जरिवाना भुक्तानका लागि काठमाडौं जिल्ला अदालत, तहसिल शाखाले कानून बमोजिम थुनुवा पूर्जी दिई कारागार कार्यालयमा पठाएको देखिन्छ ।

यी निवेदक प्रतिवादी भएको सम्बत् २०६६ सालमा काठमाडौं जिल्ला अदालतमा चलेको स.फौ.नं. १५९३ को सरकारी छाप दस्तखत कीर्ते मुद्दामा भएको फैसला सदर हुने ठहरी पुनरावेदन अदालत पाटनबाट मिति २०७०।०३।०२ मा भएको फैसलाले यी निवेदकलाई लागेको १।०।० (एक वर्ष) कैद भुक्तान हुन बाँकी रहेको साथै अदालतबाट कानून बमोजिम डोर खटीई पक्राउ परी अदालतमा उपस्थित भई थुनुवा पूर्जीमा उल्लेख भएका दुवै मुद्दामा भएको फैसला बमोजिम लागेको कैद वापत कायम भएको दुवै लगत बमोजिमको व्यक्ति मै हुँ भनी यी निवेदकले सहीछाप गरी सनाखत गरेको र कानून बमोजिम कैदी पूर्जी पाएको तथ्य समेत लुकाई नेपालको प्रचलित ऐन, कानूनको उल्लंघन हुने किसिमको कुनै पनि काम कारवाही नगरेको र आफू उपर कुनै कैद जरिवाना नलागेको भनी भईरहेको तथ्य नदेखाई निवेदकले प्रस्तुत निवेदन दिएको देखियो । गैर कानूनी बन्दीको अवस्था सृजना हुन कुनै पनि व्यक्तिलाई बदनीयत वा प्रवृत्त भावना लिई गैरकानूनी रुपमा निजको वैयक्तिक स्वतन्त्रताको अपहरण गरेको हुनु पर्दछ । अदालतको फैसला बमोजिम लागेको कैद जरिवाना असुलीका क्रममा कानून बमोजिमको प्रक्रिया अवलम्बन गरी कैदीपूर्जी दिई थुना पठाएको अवस्थालाई गैरकानूनी थुना भन्न मिल्ने हुदैन ।

तसर्थ निवेदकले आफू उपर कुनै मुद्दा नलागेको तर उनाउ व्यक्ति उपर परेको मुद्दामा नाम मिलेको कार्य कारणबाट अन्य व्यक्तिलाई भएको सजाय वापत आफुलाई थुनामा राखिएको कार्य गैर कानूनी हो भनी बन्दी प्रत्यक्षीकरणको आदेश जारी गरी पाउँ भन्ने निवेदन दिएको भए तापनि यी निवेदकलाई पक्राउ गरी अदालतमा उपस्थित गराउँदा निजले अदालतमा मिति २०७०।०५।१२ मा कागज गरी उक्त दुवै मुद्दाको लगत बमोजिमको व्यक्ति म

नै हूँ भनी कागज गरी दिएको छ भने निजका तर्फबाट रहनु भएको कानून व्यवसायीले बहसको क्रममा निवेदक उपर एउटा मुद्दा मात्र चली फैसला भएको भनी पुनरावदेन अदालत पाटनबाट २०६८ सालको फौ.पु.नं.०३३९ र १०२८ को मुद्दामा भएको फैसलालाई स्वीकार गरेको समेत स्थिति रहेको छ । यसरी निवेदकले आफू उपर दुईवटा मुद्दा चली उक्त मुद्दाहरुबाट भएको फैसला बमोजिम लगत कायम भएको र उक्त लगत भएको व्यक्ति म नै हूँ भनी कागज गरी दिएको र निजको कानून व्यवसायीले पनि १ वर्ष कैद हुने ठहरी उक्त फौ.पु.नं. १०२८ को मुद्दामा फैसला भएको तथ्यलाई स्वीकार गरेको अवस्थामा यी निवेदकले आफू उपर कुनै मुद्दा नै नचलेको भनी भईरहेको तथ्यलाई लुकाई प्रस्तुत निवेदन दिएकोले निज सफा हात लिई अदालतमा प्रवेश गरेको समेतको अवस्था नदेखिँदा माग बमोजिमको आदेश जारी गर्न मिलेन । प्रस्तुत रीट निवेदन खारेज हुने ठहर्छ । सो ठहर्नाले दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार गरी बुझाई दिनु ।

न्यायाधीश

उक्त रायमा सहमत छु ।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत:-भद्रकाली पोखरेल

कम्प्युटर गर्ने:- रामशरण तिमिल्सिना

इति सम्बत् २०७० साल माघ २७ गते रोज २ शुभम्